

**Терминоэлементтер туралы  
түсінік. Клиникалық термин  
құрылымы.**

- ***Ерікті және еріксіз терминоэлементтер***
- Егер сөз құраушы негіз екі немесе одан да көп болса, құралған сөз- күрделі сөз деп аталады. Сөз құрау грек- латын терминдерін жасауда өте тиімді тәсіл. Күрделі сөздер екі *тәсілмен* құралады: жұрнақсыз құрау немесе жұрнақ арқылы құрау. Күрделі сөз жұрнақсыз құралған кезде соңында тұрған сөз өз алдына мағына беріп, грамматикалық тұрғыдан талдауға түседі. Мысалы: glossopharyngeus: 1- сөз құраушы- glosso сөзі; 2- сөз құраушы- pharyngeus сөзі (1 топ сын есім сөзі).
- Яғни, күрделі сөздерді жұрнақсыз құрау сын есімдерге тән. Мысалы: talo-calcaneo-navicularis-топай-өкше- қайық тәрізді сүйегі.

- ***Ерікті және еріксіз терминоэлементтер***

- Көптеген күрделі терминдер грек-латын тілдерінде өз алдына сөз бола алады. Тек мына сөздер ғана қазіргі терминологияда өз алдына сөз болу қабілетінен айырылған: iatria-емдеу, paideia- тәрбиелеу, оқыту; kardia-жүрек; penia-кедейлік; philia-сүю, ынтығу; lalia сөйлеу. Бұл сөздер қазіргі терминдерде басқа морфемалармен бірігіп қолданылады. Мысалы: психиатрия, ортопедия, тромбопения, спазмофилия.

- Медицина терминдерінің көп бөлігі жұрнақтар арқылы берілген негіздерден құралады. Бұл кезде көп қолданылатын грек жұрнагы-ia болады. Мысалы: - haemorrhagia, бұл сөз екі негізден құралған; haemo- қан+rhagia-қанау;- ia-жұрнағымен берілген көптеген ТЭ-тер өз алдында сөз бола алмайды. Олар әр уақытта басқа сөздермен ғана бірігіп қолданылады. Тек кейбір сөздер ғана бұл ережеге бағынбайды. Мысалы:-phobia және- ectomia.

- **Сөз құраудың кейбір ерекшеліктері.**
- Медицина терминологиясында 2 немесе одан көп негіздерді бір сөзге біріктіру үшін,
- байланыстырушы дауысты дыбыс немесе интерфикс қолданылады. Ең көп қолданылатын дауысты дыбыс-о, ал і-сирек қолданылады.
- Грек тіліндегі сөздерде-о, ал латын тіліндегі сөздерде і- қолданылады. Мысалы: aur- і-scalpium (auris-құлақ+scalpo-тазалау, кесу)-құлақ тазалағыш: viv-і-ficatio (vivis-тірі, facio жасау)- тірілту. Бірақ жасанды түрде жасалған сөздерде бұл заңдылықтар сақталмайды. Латын сөздерінде-о байланыстырушы дауысты дыбысы, ал грек тілінде -і- дауысты дыбысы қолданыла береді.
- Құралған сөздердің бірінші бөлігі сөздікте немесе анықтамада байланыстырушы дауысты дыбыспен беріледі thoraco-spondylo. Ал байланыстырушы дауысты дыбыс, егер 1- бөліктегі сөз дауысты дыбыспен аяқталса немесе 2- бөліктегі сөз дауысты дыбыспен басталса қолданылмайды. Мысалы: brady(грек. bradys-жәй), bradycardia; rhin-(грек, rhis, rhinos- мұрын), rhin-encephalon.

- **Сөз құраушы негіздердің нұсқалары.**

- Латын және грек тілдерінде зат есімдер мен сын есімдердің сөздік түрінде атау және ілік септіктерінде өзгерушілік кездеседі. Мысалы: cortex, corticis, soma, somatos. Латын және грек тілдерінде сөз негізі - ілік септігіндегі сөздік түрі болып есептеледі Бірақ кейбір кездерде бұл сөздер әртүрлі нұсқа түрінде де қолданыла береді. Яғни, сөздің атау септігіндегі немесе ілік септігіндегі сөздік түрі қолданылады. Мысалы: pan-, pant- барлық,, бәрі (pan-demia, pant-ophobia). Үш нұсқалы сөздер де кездеседі. Мысалы: haemo, haemato, aemia-қан (haemo-globinum, haemato-logia, anaemia).

- ***Клиникалық терминология***

- Клиникалық терминология дегеніміз - ауру ағзаларына қатысты барлық мәселелерді қамтитын бөлім.
- Бұл бөлімді кейде «патология» (грек pathos-ауру+ logos-ілім) деп атайды. Онда аурудың клиникасы оқытылады. Яғни аурудың белгілері, пайда болуы, физиологиялық қызметтерінің бұзылуы, ағзалар мен ұлпалардың құрылымының өзгеруі мен емдеу тәсілдері қарастырылады.
- Клиникалық терминдердің құрылымдық түрлері әртүрлі.
- 1. Жәй сөздер
  - а) латын және грек жәй түбірлі сөздері. Мысалы: stupor - ступор (қатып қалу); tremor-тремор (дірілдеу)

***Дене бөліктері мен ағзалардың  
атауларын білдіретін  
грек-латын сөздері***

| <i>Грек ТӘ</i>                            | <i>Латын сөзі</i>      | <i>Мағынасы</i>      |
|-------------------------------------------|------------------------|----------------------|
| Cephalia (kephale) Cephalia               | Caput, it is n         | Бас                  |
| Somato, Soma (soma)                       | Corpus, oris n         | Дене                 |
| Osteo (osteon)                            | Os, ossis n            | Сүйек                |
| Acro, acria (akron)                       | Membrum, l m           | Дене бөлігі          |
| Stetho (stethos)                          | Pectus, oris n         | Кеуде                |
|                                           | Thorax, acis, m (грек) | Кеуде клеткасы       |
| Spondulo (spondulos)                      | Vertebra, ae f         | Омыртқа              |
| Cardio, cardium (kardia)                  | Cor, cordis            | Жүрек                |
|                                           | Ostium cardiacum       | Кардия, жүрек тесігі |
| Arthro (arthron)                          | Articulatio, onis f    | Буын                 |
| Stomato (stoma, stomatos)                 | Os, oris n             | Ауыз                 |
| Glosso, glossia                           | Lingua, ae f           | Тіл                  |
| Rhino (rhis, rhinos)                      | Nasus, i m             | Мұрын                |
| Odonto, odontia (odus, odontos)           | Dens, dentis m         | Тіс                  |
| Cheiro, chiro, cheiria, chiria<br>(cheir) | Manus, us m            | Қол                  |
| Podo, podia (pus, podos)                  | Pes, pedis m           | Аяқ                  |
| Gon (gony)                                | Genu, us m             | Тізе                 |
| R,h,achi, (rhachis)                       | Columna vertebralis    | Омыртқалық бағана    |
| Cheilo, cheilia (cheilos)                 | Labium, i n            | Ерін                 |
| Urano (uranos), ul,ulo (ulon)             | Palatum, i n (durum)   | Таңдай (қатты)       |
| melo (melon)                              | Gingiva, ae f          | Қызыл иек            |
| Gnatho, gnathia (gnatos)                  | Bucca, ae f            | Ұрт                  |
| Genia (genus, genuos) genia<br>(geneion)  | Maxilla, ae f          | Жоғарғы жақ          |
|                                           | Mandibula, ae f        | Төменгі жақ          |
|                                           | Mentum                 | Иек                  |
|                                           | Mentum, i n            | Иек                  |

***Ілім, ғылым зерттеу  
диагностикасының тәсілі, емдеу,  
ауру атауларын  
білдіретін грек ТЭ***

| <i>Грек ТӘ</i>                             | <i>Мағынасы</i>                                               |
|--------------------------------------------|---------------------------------------------------------------|
| - logia (logos- сөз, ілім)                 | Ілім, ғылымға қатысты                                         |
| - logo (logia)                             | Сөйлем қабілетінің бұзылуына қатысты                          |
| -scoria (scopeo - қарау, бақылау, зерттеу) | Тексеру, бақылау, зерттеу                                     |
| -metria, metr (metreo - өлшеу)             | Өлшеу, анықтау (көлемін)                                      |
| -graphia (grapho-сызу, жазу)               | Рентгенография, жазу процесі, сигналдағы<br>графикалық тіркеу |

|                                                                                   |                                               |
|-----------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------|
| -gramma (gramma – жазылған нәрсе, көршісі)                                        | Рентгендік көрініс, <i>тіркеу</i> нәтижесі    |
| -therapia (therapeia -емдеу, қадағалау)                                           | Емдеу (хирургиялық емес)                      |
| -noso (nosos-ауру)                                                                | Ауру                                          |
| -patho, pathia (pathos-сезім уайыдау, ауру)                                       | Аурулық жағдайға қатысты көңіл- күйге қатысты |
| alg, algia, algesia (algos-ауру)<br>algesia - ауруды сезу<br>odynia- (odyne-ауру) | Аурулық сезім, ауру                           |

- ***Клиникалық терминологиядағы -ossis, -iasis,- istmus, -oma жұрнақтары***

- **1. -ossis, -iasis - жұрнақтары,**

- Бұл жұрнақтар берілген зат есімдер мен етістіктер негіздеріне жалғанып, аталған негіздің әрекетін және оның нәтижесін көрсетеді.

- Мысалы: stenosis- стеноз, тарылу (нәтижесі)

- Sclerosis- склероз, қатаю

- Narcosis- наркоз, ұйықтау

- Жалпы осы жұрнақпен берілген сөздер «патологиялық процесс, аурудың, асқынуын, созылмалы ауру түрін білдіретін мағына береді». Ал егер сөз құраушы негіздер: «тін (ұлпа), ағза, дене мүшесі, ағза жүйесі» мағынасында берілсе, бұл сөздерге –osis жұрнағы жалғанып, «ауруға шалдыққан» деген мағынаны білдіреді Мысалы: fibrosis- фиброзды қайта даму, nephrosis- нефроз - бүйрек өзекшелерінің ауруының асқынуы. Toxicosis- токсикоз - улы заттармен - «улану нәтижесінде» ауру.

-

# Ғлпалар мен мүшелердің патологиялық өзгерістерін білдіретін грек терминологиялық элементтері

|                                        |                                                                      |
|----------------------------------------|----------------------------------------------------------------------|
| Iatria, iater (iatreia, iatros )       | Ауруларды емдеу, дәрігер                                             |
| Ectasia, ectasis (ektasis)             | Созылу, кеңейу, жыныс мүшесінің эктазиясы                            |
| Ptosis (ptosis-құлау, түсу)            | Түсу, мүшенің төмен жылжуы                                           |
| Steno, stenosis (stenos-тар)           | Тар, тарылу, стеноз                                                  |
| Sclero, sclerosis (skleros -тығыз)     | 1. қатты, тығыз, қатаю<br>2. склераға қатысты                        |
| Malacia (malakos -жұмсақ)              | жұмсақтық, жұмсару, малация                                          |
| Lysis, lyt (ivsis-еру, бұзылу, шешілу) | 1. еру, бұзылу, сіңіру<br>Мүшені хирургиялық операция жолымен босату |

|                                 |                                                               |
|---------------------------------|---------------------------------------------------------------|
| Plastica (plastice-жапсыру)     | пластикалық хирургиялық операция жолымен                      |
| Tomia (tome-кесу)               | Хирургиялық операция жолымен мүшелерді,                       |
| Tomo (tomos-кесінді, қабат)     | Қабаттануға қатысты, қабаттардың кесіндісі                    |
| Ectomia (ectome -кесін алу)     | Хирургиялық операция жолымен мүшелерді                        |
| Stomia (stoma, stomatos-тесік)  | Хирургиялық операция жолымен жасанды                          |
| Pexia (pexis-бекіту)            | Хирургиялық операция жолымен ішкі                             |
| R(h) aphia (rhaphe-tігіс)       | Хирургиялық операция жолымен тігіс жасау                      |
| Schisis (грек-, жарылу, ыдырау) | Мүшелердің ыдырауы                                            |
| Rhexis (грек- үзілу)            | Ағзаның бұзылуы, үзілуі                                       |
| Desis (desis-байлау, бекіту)    | Хирургиялық операция жолымен мүшелерді о. бекіту, қимылдатпау |
| Eury <sup>sis</sup> (eurus-кен) | Мүшені кеңейтуге арналған тәсіл                               |
| Eurynter (eurynto-кеңейту)      | Кеңейтуге арналған құрал                                      |
| Klasia (klasis-сындыру, бұзу)   | Хирургиялық операция жолымен дене бөлігін                     |
| Gentesis (kentesis-шаншу, тесу) | Тесу, пункция                                                 |
| Privus (айрылу)                 | Мүшені алып тастау немесе жоқ болуы                           |